

چستی عمل صالح در قرآن کریم

روشی معاشناختی

سید مصطفی احمدزاده

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

www.ketab.ir

چهارمین فصل در قرآن کریم

روشنی معناشناختی

سیدمصطفی احمدزاده

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- رشته: به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: پژوهشگاه اسلام تمدنی
- سرپرستار: محمدباقر انصاری
- ویراستار: سید باقر غینی‌وند
- لیتوگراف: چاپ و طراحی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: ۱۳۹۶
- شمارگان: ۱۱۰۰
- قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان
- عنوان: ۴۲۴؛ مسلسل: ۶۸۸

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.
نشانی: قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳؛ فکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳؛ کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱
مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب دانشکده تهران، پاساژ فروزنده
طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۰۲۱-۶۹۵۰۰۴۴

وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir؛ رایانامه: pub@isca.ac.ir
فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir؛ فروشگاه نشر: www.pajooahan.com

سرشناسه: احمدزاده، سیدمصطفی، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور: چهارمین فصل در قرآن کریم: روشی معناشناختی / سیدمصطفی احمدزاده؛ تهیه: پژوهشگاه اسلام تمدنی
مشخصات نشر: قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری: ۲۵۲ ص.؛ جدول، نمودار
شابک: ۳۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۸۱] - ۳۹۵؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت: تعابیر
موضوع: قرآن - بررسی و شناخت
موضوع: عمل صالح - جنبه‌های قرآنی
موضوع: نیکوکاری - احادیث
موضوع: پیامبران - اخلاق - جنبه‌های قرآنی
شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشگاه اسلام تمدنی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ الف ۸۳/ع ۱۰۴/ BP
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۸۰۵۱۷

فهرست

۱۵	سخنی با خواننده
۱۷	پیشگفتار
	کلیات
۲۳	درآمد
۲۳	بیان مسئله
۲۵	اهداف
۲۵	ضرورت
۲۵	پرسش اصلی
۲۶	فرضیه‌ها
۲۷	پیشینه

فصل اول: روش‌شناسی

۳۱	درآمد
۳۲	روش معناشناسی قرآنی
۳۲	روش‌شناسی تفسیر قرآن کریم در یک نگاه
۳۳	جریان‌شناسی معناشناسی قرآنی

۳۴	مطالعات معنا در سنت اسلامی
۳۵	معناشناسی قرآنی در معناشناسی معاصر
۳۸	۱. معناشناسی شناختی
۳۹	۲. معناشناسی مکتب پاریس
۴۰	۳. معناشناسی نقش گرا
۴۲	۱. معناشناسی مکتب بن
۴۸	۵. بررسی معناشناسی مکتب بن
۵۰	جمع‌بندی اصول معناشناسی معاصر
۵۲	روش معناشناسی قرآن کریم
۵۴	الف) ریشه‌شناسی
۵۹	ب) قرآن‌شناسی
۵۹	۱. معناشناسی
۶۲	۲. مصداق‌شناسی
۶۳	۳. حدیث‌شناسی
۶۴	۴. تفسیرشناسی
۶۵	نتیجه‌گیری

فصل دوم: معناشناسی عمل صالح در قرآن کریم

۶۹	درآمد
۶۹	ریشه‌شناسی تاریخی - فقه‌اللغوی
۷۰	ریشه‌شناسی عمل
۷۱	ریشه‌شناسی صلح
۷۳	کاربرد عمل در قرآن کریم

۷۶	تفاوت عمل و فعل
۸۳	کاربرد صلح در قرآن کریم
۸۵	کاربرد عمل صالح در قرآن کریم
۹۱	رابطه عمل صالح و ایمان
۹۶	معناشناسی عمل صالح از طریق معناشناسی سایر واژه‌های قرآن کریم
۹۷	متقابل و متقارب‌شناسی عمل صالح
۹۸	واژه‌های متقابل عمل صالح
۹۸	صلح و فسد
۹۸	۱. نگاه آماری به فسد
۹۹	۲. فسد در نگاه لغت‌شناسی
۱۰۰	۳. انواع کاربرد فسد در قرآن کریم
۱۰۲	۴. تقابل فسد و صلح
۱۰۵	۵. مصادیق فسد در قرآن کریم
۱۰۶	۶. تجزیه و تحلیل کاربردهای قرآنی فسد
۱۰۹	۷. معناشناسی سیاسی فسد
۱۱۰	۸. معرفی فاسدان
۱۱۴	صلح و سوء
۱۱۴	۱. نگاه آماری به سوء
۱۱۵	۲. سوء در نگاه لغت‌شناسان و مفسران
۱۱۶	۳. انواع کاربردهای سوء در قرآن کریم
۱۱۷	۴. تقابل سوء و حسن
۱۱۷	۵. تقابل سوء و صلح

۶. تقابل مثلث صلح با سوء و فساد ۱۲۱
- صلح و کذب ۱۲۵
۱. نگاه آماری به کذب ۱۲۵
۲. کذب در نگاه لغت‌شناسان و مفسران ۱۲۶
۳. تقابل کذب و صلح ۱۲۶
- صلح و فسق ۱۳۰
۱. نگاه آماری به فسق ۱۳۰
۲. فسق در نگاه لغت‌شناسان و مفسران ۱۳۱
۳. کاربرد ادب و فسق در قرآن کریم ۱۳۲
۴. فسق و عهد ۱۳۲
۵. مثلث عهد، نعمت و عمل صالح ۱۳۵
۶. عهد و کتاب و حکم ۱۳۷
۷. ولی و عهد ۱۳۷
۸. ارتباط فسق با عهد و ولی ۱۳۸
۹. تقابل عمل صالح و عمل فاسق ۱۵۲
- صلح و کفر ۱۵۸
۱. نگاه آماری به کفر ۱۵۸
۲. کفر در نگاه لغت‌شناسان و مفسران ۱۵۸
۳. کفر، ایمان و عمل صالح در قرآن کریم ۱۶۰
۴. کفر و ضلالت ۱۶۰
۵. کفر و فسق و عمل صالح ۱۶۴
۶. کفر و عمل صالح ۱۶۶

۱۷۷	واژه‌های متقارب عمل صالح
۱۷۷	صلح و حُسن
۱۷۷	۱. نگاه آماری به حُسن
۱۷۸	۲. حُسن در نگاه لغت‌شناسان و مفسران
۱۸۰	۳. کاربردهای قرآنی حُسن
۱۸۴	۴. حُسن و عمل صالح
۱۸۸	۵. حُسن، اقتصاد و نیاز
۱۹۴	صلح و بِرّ
۱۹۴	۱. نگاه آماری برّ
۱۹۴	۲. معنای لغوی برّ
۲۰۰	۳. کاربردهای برّ در قرآن کریم
۲۰۳	۴. متقابل‌های برّ
۲۱۴	۵. مراتب برّ
۲۱۵	۶. برّ و عمل صالح
۲۱۷	۷. خلط مفهوم و مصداق در برّ و عمل صالح
۲۱۹	۸. صلح، برّ، تقوا و فسد
۲۲۱	۹. برّ و صدق
۲۲۷	۱۰. ابرار و مقربان
۲۲۹	۱۱. صالحان و ابرار
۲۳۱	صلح و خیر
۲۳۱	۱. نگاه آماری به خیر
۲۳۲	۲. معنای لغوی خیر

۳. معنای خیر از دیدگاه مفسران ۲۳۳
۴. دوایر معنایی خیر در قرآن کریم ۲۳۹
۵. رابطه معناشناختی خیر و عمل صالح ۲۴۵
- صلح و معروف ۲۴۷
۱. نگاه آماری به معروف ۲۴۷
۱. معنای لغوی معروف ۲۴۸
۲. معنای معروف از دیدگاه مفسران ۲۵۰
۴. کاربرد معروف در قرآن کریم ۲۵۲
۵. معنای معروف در قرآن کریم ۲۵۳
۶. معروف و منکر ۲۵۸
۷. دوایر معنایی معروف در قرآن کریم ۲۶۰
۸. رابطه معناشناختی معروف و عمل صالح ۲۶۱

فصل سوم: مصداق‌شناسی عمل صالح در قرآن کریم

- درآمد ۲۶۹
- مصداق عمل صالح ۲۷۰
۱. سفارش یکدیگر به حق ۲۷۰
۲. سفارش یکدیگر به صبر ۲۷۰
۳. جهاد و مشارکت در نبرد مقدس ۲۷۱
۴. اتفاق و صدقه ۲۷۴
۵. برپایی نماز ۲۸۰
۶. پرداخت زکات ۲۸۲

۲۸۴	۷. نیکی به پدر و مادر
۲۸۷	۸. توکل بر خداوند
۲۸۹	۹. تمسک به کتاب
۲۸۹	۱۰. یاد فراوان خداوند
۲۹۰	۱۱. دفاع در برابر ستمگران
۲۹۱	تجزیه و تحلیل مصادیق عمل صالح
۲۹۲	زمینه های عمل صالح
۲۹۳	۱. معرفت
۲۹۴	۲. توبه
۲۹۶	۳. ایمان
۲۹۷	۴. صبر
۲۹۸	۵. روزی حلال
۲۹۹	موانع عمل صالح
۲۹۹	۱. تکبر
۳۰۳	۲. دنیاپرستی
۳۰۷	آثار عمل صالح
۳۰۸	۱. پذیرش توبه
۳۰۸	۲. آرامش بخشی
۳۰۹	۳. اجابت دعا
۳۱۰	۴. امنیت
۳۱۰	۵. بهشت
۳۱۱	۶. تقرب به خداوند

۷. رزق کریم ۳۱۱
۸. محبت ۳۱۱
۹. حیات طیبه ۳۱۲
۱۰. پاداش یا پان ناپذیر ۳۱۲
- مصادیق صالحان در قرآن کریم ۳۱۴
- علم شناسی صالحان در قرآن کریم ۳۱۴
- پیلان، نمونه های برتر صالحان در قرآن کریم ۳۱۸
۱. حضرت ادریس علیه السلام ۳۱۸
۲. حضرت نوح علیه السلام ۳۱۹
۳. حضرت ابراهیم علیه السلام ۳۲۰
۴. حضرت اسماعیل علیه السلام ۳۲۱
۵. حضرت اسحاق علیه السلام ۳۲۲
۶. حضرت لوط علیه السلام ۳۲۲
۷. حضرت یعقوب علیه السلام ۳۲۳
۸. حضرت یوسف علیه السلام ۳۲۴
۹. حضرت شعیب علیه السلام ۳۲۴
۱۰. حضرت الیاس علیه السلام ۳۲۵
۱۱. حضرت ذوالکفل علیه السلام ۳۲۵
۱۲. حضرت سلیمان علیه السلام ۳۲۶
۱۳. حضرت یونس علیه السلام ۳۲۷
۱۴. حضرت زکریا علیه السلام ۳۲۷
۱۵. حضرت یحیی علیه السلام ۳۲۸

۳۲۸	۱۶. حضرت عیسی (علیه السلام)
۳۲۹	۱۷. حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)
۳۳۵	مراتب صالحین

فصل چهارم: معناشناسی عمل صالح در بستر احادیث اهل بیت (علیهم السلام)

۳۴۱	درآمد
۳۴۲	کلید در عمل صالح در روایات
۳۴۳	ویژگی‌های صالحان در روایات
۳۴۴	تفسیر عمل صالح در روایات
۳۴۷	صالحان در ادعیه
۳۴۹	نتیجه‌گیری

فصل پنجم: عمل صالح در تفاسیر

۳۵۱	درآمد
۳۵۲	عمل صالح از نگاه لغت‌شناسان کتب وجوه و نظائر
۳۵۵	عمل صالح از دیدگاه مفسران
۳۵۵	۱. تعریف به مصادیق
۳۵۶	۲. تعریف بر اساس شرع
۳۵۷	۳. تعریف به آثار و نتایج
۳۵۸	۴. تعریف به انگیزه و خاستگاه
۳۵۹	۵. تعریف ترکیبی
۳۶۱	نتیجه‌گیری
۳۶۲	برایند مباحث

کتابنامه ۳۸۱

پیوست‌ها

پیوست یک: نمودار خویشاوندی زبان‌های سامی ۳۹۷

پیوست دو: فهرست شکل‌ها ۳۹۸

پیوست سه: جدول آمار واژه‌ها ۴۰۰

نمایه‌ها

آیات ۴۰۳

روایات ۴۳۶

موضوعی ۴۳۹

اعلام و مشاهیر ۴۴۹

کتاب‌ها ۴۵۱

سخن با خواننده

والا این انسان مسلمان با عمل او سنجیده می‌شود و اساساً شخصیت او در گرو عملش قرار دارد؛ اما به روشنی مشخص نیست کدام یک از اعمال انسان پسندیده و مقبول خواهند بود. انجام دادن عمل نیکو همواره جزو دغدغه‌های اصلی بشر بوده است، حتی آن‌که به سوی عمل خلاف روی داشته‌اند، به زعم خود عملی شایسته انجام می‌داده‌اند چون انسان خردمند معمولاً بدون توجه معقول به کاری دست نمی‌زند. به راستی چه چیزی عمل آدمیان را امتیازدهی می‌کند و یکی را شایسته و دیگری را ناشایسته می‌شمارد؟ از منظرهای گوناگون می‌توان به این پرسش اساسی پاسخ داد. اما آنچه از دل قرآن بر می‌آید، دارای ارزش و مقبولیت بیشتر است. در متون دینی اسلام، عمل خوب و شایسته عمل صالح نامیده شده است. اینکه عمل صالح چیست و چه ویژگی‌هایی دارد، نیازمند تتبع متون و منابع اسلامی و ژرف‌اندیشی در داده‌های اسلامی است و انتظار می‌رود پژوهشگران توانا در این عرصه گامی نهند و برای تعمیق فرهنگ قرآنی و ترسیم سبک زندگی اسلامی بکوشند.

پژوهشکده اسلام تمدنی (مرکز پژوهش‌های اسلامی انسانی پیشین) که به منظور عرضه معرفت و تصویری از اسلام در عرصه تمدن‌سازی شکل گرفته است، بنیادی‌ترین مسائل اندیشه‌ای را در دستور کار خود قرار داده و محققانی

را با خود همراه کرده است. پژوهش حاضر نتیجه تحقیق، تأمل و کوشش یکی از اعضای محترم هیئت علمی این پژوهشکده است و انگیزه واکاوی چیهستی عمل صالح در قرآن کریم شکل گرفته است. جناب آقای دکتر سیدمصطفی احمدزاده سالیانی را صرف این مقوله کرده است تا به روشن ترین شکل این مفهوم را بکاود و در معرض دید مخاطبان قرار دهد. بی گمان اثر پدیدآمده و چون دیگر آثار علمی خالی از کاستی و خطا نیست؛ اما اظهار نظرها و نقدهای خوانندگان ارجمند، بهبود اثر را نوید خواهد داد.

در پایان شایسته است از همه آنان که در شکل گیری این اثر نقش آفریده اند، قدردانی شود. ویرم از اعضای محترم شورای علمی گروه، اعضای محترم شورای پژوهشی پژوهشگاه، مدیران محترم این تحقیق، ارزیابان گرامی، رئیس محترم پیشین اداره پژوهش، آقای مهندس و رئیس محترم کنونی اداره پژوهش سرکار خانم بزی، رئیس محترم دفتر تبلیغات اسلامی خراسان رضوی جناب حجت الاسلام آقای مسعودی، همکاران نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که عهده دار آماده سازی فنی و فرایندی چاپ و نشر اثر بودند و دیگر عزیزان سپاسگزارم و توفیق یکایکشان را از دادار بزرگ خواستارم.

دکتر سیدعارضی

مدیر پژوهشکده اسلام تمدنی

با ظهور انقلاب اسلامی در ایران، قرآن کریم که از یک سو مهم‌ترین منبع تبیین ابعاد گوناگون اسلام و از سوی دیگر منشور حکومت‌داری است، بیش از پیش مورد توجه اسلام‌شناسان، قرآن‌پژوهان، روشنفکران، سیاستمداران و دیگر پژوهندگان قرار گرفت. در این میان سه نهاد های حوزوی بیش از دیگر گروه‌های مرجع بود؛ زیرا این نهادها با هدف تبیین و تقویت نقش مرجعیت قرآن در فضای تعاملات فرهنگی جامعه و برجسته‌سازی آموزه‌های اجتماعی قرآن و تعمیق و گسترش آن در زوایای آشکار و پنهان جامعه به فهم و تفسیر قرآن کریم با نگاهی نو روی آوردند.

قرآن کریم بر تربیت فردی تأکید دارد (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ...^۱ و اقدام فردی را می‌ستاید) (قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بِوَاحِدَهُ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشْئِي وَفُرَادَى...)^۲؛ همچنین اصالت را از آن انسان‌های برتری می‌داند که

۱. ای کسانی که ایمان آورده‌اید، مراقب خود باشید (مائده: ۱-۵).

۲. بگویند شما را به [سخن] یگانه‌ای اندرز می‌دهم و آن اینکه دو تن دو تن و تک‌تک برای خداوند قیام کنید... (سبا: ۴۶).

جامعه را می سازند (إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً...) ^۱ و به جامعه خدمت می کنند...) و يُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ... ^۲ وَ يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مَشْكِيئًا وَ يَتِيمًا وَ أَسِيرًا)؛ ^۳ در عین حال بر تربیت اجتماعی که زمینه ساز تربیت فردی است، نیز تأکید ورزیده است (و لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ...) ^۴ (وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ اذْكُرُوا مَعَ الْوَاكِعِينَ. ^۵ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ... ^۶ وَ اغْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا... ^۷ وَ أَنْكَحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَ الضَّالِّينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَ إِصَابِكُمْ...)؛ ^۸ از این رو بر اساس روح آموزه های قرآن کریم می توان ادعا کرد بیشتر موضوعات و به دنبال آن قریب به اتفاق وارده های قرآن کریم، دست کم دو بُعد دارند: بُعد فردی و بُعد اجتماعی. البته وزن این ادعا متفاوت است؛ بلکه در برخی واژه ها بُعد فردی و زنه سنگین تری را به خود اختصاص داده است و در برخی از

۱. به راستی ابراهیم [به تهای] امتی بود... (نحل: ۱۲۰).
۲. آنها را بر خود مقدم می کردند؛ هر چند خودشان بسیار زحمت می کشیدند (حشر: ۹).
۳. و غذای [خود] را با اینکه به آن علاقه [و نیاز] دارند، به مسکین و یتیم و اسیر می دهند (انسان: ۸).
۴. و اگر اهل شهرها و آبادی ها ایمان می آوردند و تقوا پیشه می کردند، زکات آسمان و زمین را بر آنها می گشودیم... (اعراف: ۹۶).
۵. و نماز را به پا دارید و زکات را بپردازید و همراه رکوع کنندگان رکوع کنید [و نماز را با جماعت بگزارید] (بقره: ۲۳).
۶. ای کسانی که ایمان آورده اید، همواره برای خدا قیام کنید... (مائده: ۸).
۷. ای کسانی که ایمان آورده اید، کاملاً قیام به عدالت کنید... (نساء: ۱۳۵).
۸. و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام و هر گونه وسیله وحدت] جنگ زید و پراکنده نشوید... (آل عمران: ۱۰۳).
۹. مردان و زنان بی همسر خود را همسر دهید؛ همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکاران... (نور: ۳۲).

واژه‌ها وزن اجتماعی غلبه دارد؛ در هر صورت فرد و جامعه تار و پودی هستند که مؤلفه‌های معنایی واژه‌های قرآنی را به یکدیگر پیوند می‌دهند.

یکی از واژه‌های ترکیبی بسیار پرکاربرد در قرآن کریم عمل صالح است. به هنگام تلاوت قرآن کریم، کمتر صفحه‌ای است که در آن عبارت «عملوا الصالحات» و مشتقات مرتبط با آن دیده نشود. شاید این پرسش‌ها برای بسیاری از افراد پیش آمده باشد: مراد خداوند از این عبارت چیست و خداوند چه عینی را عمل صالح می‌داند تا انسان‌ها به انجام دادن آن همت گمارند؟ این عمل یک عمل فردی است یا اجتماعی؟ چرا خداوند در قرآن کریم منظور خود از این واژه را شفاف بیان نکرده است؟ نخستین پاسخی که به ذهن متبادر می‌شود، این است که چون معنا و مفهوم این واژه روشن است، ضرورتی نداشته در قرآن کریم تبیین شود؛ اما هنگامی که بیشتر در این واژه تأمل می‌شود، پرسش‌های جدیدتری به ذهن هجوم می‌آورد و در می‌یابیم که معنای آن چندان هم روشن نیست یا دست کم ابهاماتی دارد. بررسی بیشتر آن را در قرآن کریم موجه می‌کند.

آنچه در پیش روی دارید، مطالعه‌ای معناشناسانه در عمل صالح در قرآن کریم است. نگارنده سعی کرده است میان معناشناسی معاصر و معناشناسی قرآنی در سنت تفسیری قرآن کریم جمع کند و با توجه به ساختار خاص قرآن کریم بر اساس الگویی معناشناختی، برخی از مؤلفه‌های معنایی این واژه پرکاربرد قرآنی را نشان دهد؛ بنابراین پس از بحث در مباحث کلی پژوهش، در فصل اول روش‌شناسی تحقیق بیان شده است. در فصل دوم که به معناشناسی اختصاص دارد، ابتدا ریشه‌شناسی صلیح با توجه به معانی آن در زبان‌های سامی بررسی شده است؛ سپس دوایر معنایی عمل صالح با توجه به دوایر معنایی واژه‌های

متقارب آن مانند خیر، احسان، معروف و برّ و واژه‌های متقابل آن مانند کذب، کفر، فسق، سیئه و فساد تجزیه و تحلیل شده است. در فصل سوم مصادیق عمل صالح بر اساس کاربردهای قرآن کریم معرفی شده و مصادیق صالحین و اکاوی شده است؛ همچنین ارتباط تنگاتنگ و تأثیر و تأثرات میان زمینه‌ها، مصادیق، موانع و آثار عمل صالح روشن شده است. در فصل چهارم به روایات و ادعیه مربوط به عمل صالح و صالحین - با این نگاه که روایات اهل بیت علیهم‌السلام نوعی تفسیر قرآن کریم به شمار می‌آیند - پرداخته شده است و مراتب عمل صالح و صالحین از این دیدگاه دسته‌بندی شده است. در فصل پنجم به عمل صالح در فهم مفسران (در تفاسیر) پرداخته شده و معانی واژه صالح در قرآن از نگاه لغت شناسان قرآن کریم بررسی شده است؛ همچنین دیدگاه‌های مفسران درباره تعریف عمل صالح در پیوستار از معارف عینی تا ذهنی دسته‌بندی شده است. در بخش پایانی، دستاوردهای بحث و دیدگاه نگارنده درباره چستی معناشناسانه عمل صالح در قالب معرفی معانی این واژه گزارش شده است. امید است قرآن‌پروهان نکته‌بین این نوشتار را منصفانه و سبیل نقد کنند تا زمینه برای باروری روش‌های جدید قرآنی فراهم شود.

در اینجا لازم است از استادان و فرزندگان اندیشمند حجت الاسلام والمسلمین سید موسی صدر، ناظر محترم، حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمد تقی حسینی شاهرودی، حجت الاسلام والمسلمین محمد حسین الهی‌زاده، حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید مجید میردامادی و فاضل ارجمند استاد حسن حکیم‌باشی که هر یک با راهنمایی‌ها و تذکرات خود در شکل‌گیری این اثر سهم داشته‌اند، سپاسگزاری کنم؛ نیز از ارشادات جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای مسعودی رئیس محترم دفتر تبلیغات اسلامی و از همفکری‌های جناب آقای دکتر

واسعی رئیس محترم پژوهشکده اسلام تمدنی و از همراهی‌های جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر خامه‌گر مدیر محترم گروه قرآن و مطالعات اجتماعی و تذکرات عالمانه اعضای محترم شورای علمی پژوهشکده اسلام تمدنی و شورای علمی محترم گروه قرآن و مطالعات اجتماعی و از ارزیابان محترم آقایان دکتر احمد پاکتچی و حجت‌الاسلام دکتر علیرضا قائمی‌نیا به پاس بررسی‌های وشکافانه و همچنین از کارشناس محترم گروه به دلیل پیگیری‌های اداری شکر می‌کنم. در پایان از همسر عزیز و فرزندان گرامی‌ام سید محمد و سید علی سپاسگزارم به بر کوتاهی‌های اینجانب صبر کردند و آرامش را که لازمه تحقیق و نگارش است به من هدیه کردند.

والحمد لله رب العالمین

سید مصطفی احمدزاده

اسنادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

بهد مقدس